

HET 'GENTLEMEN'S AGREEMENT'

verbitterd jegens minister Dijkhoorn, beroepsmilitair, die, meende hij, slecht voor de militaire belangen opgekomen was; Dijkhoorn zelf had het eigenlijk ook anders gewild, maar had zich niet gerechtigd gevoeld, de portefeuillekwestie te stellen¹ (het is de vraag of dat gebaat had) – het slot van het lied was, dat toen de minister na het kabinetsberaad tegen de opperbevelhebber zei: 'Doe het nu maar, het komt wel in orde', die laatste, eigenlijk *contre coeur*, de beperking van zijn bevoegdheden aanvaardde² of, om het zuiverder uit te drukken (want wettelijke bevoegdheden konden niet opgeheven worden): met de regering *afsprak* dat hij slechts gebruik zou maken van de bevoegdheden welke uit de vier genoemde artikelen voortvloeiden. In de ministerraad dacht men, dat het, 'laat ik het maar populair uitdrukken,' (wij citeren Dijkhoorn) 'met een beetje scharrelen en een beetje schuffelen wel zou marcheren' – vandaar het '*gentlemen's agreement*'³: zo duidde men die afspraak met de opperbevelhebber aan. Er zou geen lang leven aan beschoren zijn.

Generaal Reynders kon overigens van de hem verleende bevoegdheden (bevoegdheden welke hij op zijn beurt op de eerste oorlogsdag, 1 september, aan de rechtstreeks onder hem geplaatste commandanten en territoriale bevelhebbers overdroeg⁴) geen onbeperkt gebruik maken: voor alle uitgaven boven de f 50 000 had hij goedkeuring van de regering nodig – allicht zou men bij omvangrijke opruiming in het terrein tot schadeloosstellingen aan particuliere of andere eigenaars komen welke die limiet zouden overschrijden.⁵

Het was al-met-al een onbevredigende toestand: de regering had een opperbevelhebber benoemd jegens wie zij gereserveerd stond en deze moest zijn hoogst verantwoordelijke functie uitoefenen in juridische verhoudingen die niemand bevielen, hemzelf in de eerste plaats niet. Wat te doen? Het lag het meest voor de hand, de Oorlogswet-1899, die tenslotte veertig jaar oud was, te wijzigen. Maar hoe? De minister van justitie uit het vierde kabinet-Colijn, Goseling, had er zich al tijdens zijn ministerschap mee bezig gehouden: hij had toen contact gezocht met een prominent sociaal-democraat, mr. dr. G. van den Bergh, oud-lid van de Tweede Kamer, sinds '36 hoogleraar in het staats- en administratief recht aan de Universiteit van Amsterdam,

¹ A. Q. H. Dijkhoorn: 'Het conflict met de opperbevelhebber, de generaal I. H. Reynders' (1941), p. 19. ² Getuige I. H. Reynders, *Eng.*, dl. I c, p. 8-9. ³ Getuige A. Q. H. Dijkhoorn, a.v., p. 37. ⁴ Brief, 1 sept. 1939, van de opperbevelhebber van land- en zeemacht aan zijn ondercommandanten, a.v., dl. I b, p. 12. ⁵ Brief, 21 okt. 1948, van het hoofd Sectie krijgsgeschiedenis aan de min. van defensie (Sectie krijgsgeschiedenis, archieven, groep III-1, pak A).